

ЎЗБЕКИСТОНДА ЯШИЛ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: ЗАРУРАТ, МУАММОЛАР ВА ИМКОНИАТЛАР

Халилов Шерзод Ахматович,

Бухгалтерия ҳисоби кафедраси доценти, PhD

Тошкент давлат иқтисодий университетини

Email: halilov86@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6230-5278

Тошкент, Ўзбекистон

GREEN ACCOUNTING IN UZBEKISTAN: NECESSITY, CHALLENGES, AND OPPORTUNITIES

Khalilov Sherzod Akhmatovich,

*Associate Professor of the Department of Accounting, PhD Tashkent State University of
Economics*

Email: halilov86@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6230-5278

Tashkent, Uzbekistan

JEL Classification: M1, M4, M41

Аннотация. Яшил бухгалтерия ҳисоби, молиявий қарорлар қабул қилишида экологик харажатларни қўшишига мўлжалланган янги амалиёт бўлиб, барқарор ривожланишни қўллаб-қувватлаш потенциалига эгадир. Ушбу мақола иқтисодий ва экологик сиёсатининг ҳал қилувчи палласида турган Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш зарурияти, муаммолари ва имкониятларини ўрганади. Ўзбекистоннинг ўзига хос экологик муаммолари, жумладан, сув танқислиги, тупроқнинг деградацияси ва ифлосланиши атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалаларини унинг иқтисодий тизимига сингдириши зарурлигини таъкидлайди. Яшил бухгалтерия ҳисоби табиий ресурсларнинг камайиши ва атроф-муҳит деградациясини ҳисобга олган ҳолда мамлакатнинг бойлиги ва фаровонлигини ҳар томонлама ривожлантиришида муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда яшил бухгалтерия

ҳисобини жорий этиш бир қанча муаммоларга дуч келиши мумкин, жумладан, стандартлаштирилган методологиянинг йўқлиги, маълумотларнинг етарли эмаслиги ва атроф-муҳит иқтисодий бўйича чекланган тажрибаларни мисол тариқасида келтириши мумкин. Юқоридаги камчиликларга қарамай, Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш имкониятлари мавжуд. Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш учун таълим ва малакани ошириш, экологик муаммоларга ҳамжамиятнинг диққатини кучайтириш, шунингдек, давлат сиёсатини ислоҳ қилиш каби чоралар кўрилиши лозим. Яшил бухгалтерия ҳисобини глобал барқарорлик тенденцияларига мослаштириш орқали халқаро рақобатбардошликни ошириши ва атроф-муҳитни муҳофаза қилувчи инвестицияларни жалб қилиш имкониятини яратиб беради.

Ушбу мақола яшил бухгалтерия

ҳисобининг мамлакат иқтисодий ландшафтини ўзгартириши имкониятларини батафсил таҳлил қилиши орқали Ўзбекистонда барқарор ривожланиши бўйича мунозарага ҳисса қўшади. Яшил бухгалтерия ҳисоби узоқ мuddатли барқарорликка эришиши йўлидаги ҳал қилувчи қадам сифатида экологик харажатларни молиявий таҳлил ва қарорлар қабул қилиши жараёнига стратегик интеграциялашувини англатади. Адабиёт ва илмий-амалий тадқиқотларни ҳар томонлама кўриб чиқиши орқали ушбу мақола Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этишининг илмий-амалий жиҳатларини ёритиб беради, уни жорий этишдаги қийинчиликларни енгиши ва барқарор иқтисодий ўсиши имкониятларини максимал даражада ошириши бўйича тавсиялар беради беради.

Abstract. Green accounting is a new practice aimed at incorporating environmental costs into financial decision-making, with the potential to support sustainable development. This article explores the necessity, challenges, and opportunities of implementing green accounting in Uzbekistan, which stands at a critical juncture of economic and environmental policy. It emphasizes the need to integrate environmental protection issues into the country's economic system, given Uzbekistan's unique ecological problems, such as water scarcity, soil degradation, and pollution. Green accounting is crucial for comprehensively developing the country's wealth and well-being by accounting for the depletion of natural resources and environmental degradation. Implementing green accounting in Uzbekistan may face several challenges, including the lack of standardized methodology, insufficient data, and limited experience in environmental

economics. Despite these shortcomings, opportunities for establishing green accounting in Uzbekistan exist. Measures to introduce green accounting include education and skill enhancement, increasing community attention to environmental issues, and reforming state policies. Adapting green accounting to global sustainability trends can enhance international competitiveness and attract environmentally friendly investments. This article contributes to the discussion on sustainable development in Uzbekistan by analyzing the potential of green accounting to transform the country's economic landscape. Green accounting represents a strategic integration of environmental costs into financial analysis and decision-making processes as a crucial step toward achieving long-term sustainability. By thoroughly reviewing literature and scientific-practical research, this article highlights the scientific and practical aspects of implementing green accounting in Uzbekistan, provides recommendations for overcoming implementation challenges, and maximizes opportunities for sustainable economic growth.

Калим сўзлар: барқарорлик, интеграция, атроф-муҳит, яшил бухгалтерия ҳисоби

Keywords: sustainability, integration, environment, green accounting

Кириш. Барқарор ривожланишга ўтиш глобал талабга айланмоқда, бу эса бутун дунё мамлакатларини экологик барқарорлик нуктаи назаридан ўз иқтисодий моделларини қайта кўриб чиқишга ундамоқда. Катта эътиборни жалб қилган инновацион ёндашувлардан бири бу яшил бухгалтерия ҳисоби бўлиб, у иқтисодий фаолият билан боғлиқ

экологик харажатларни ўз ичига олган анъанавий бухгалтерия тизимини кенгайтиради. Яшил бухгалтерия ҳисоби табиий ресурслар чексиз эмаслигини ва атроф-муҳитнинг таназзулга учраши чуқур иқтисодий оқибатларга олиб келиши мумкинлигини тан олган ҳолда, мамлакатнинг иқтисодий саломатлигини янада яхлитроқ тушунишга қаратилган.

Ушбу мақола бой табиий меросга ва ўсиб бораётган иқтисодиётга эга бўлган Ўзбекистон контекстига, яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш билан боғлиқ зарурат, муаммолар ва имкониятларни ўрганишга қаратилган.

Марказий Осиёнинг энг кўп аҳолиси бўлган Ўзбекистонда сўнгги ўн йиллик давомида жадал иқтисодий ўсиш кузатилди. Бироқ, бу ўсиш сув танқислиги, тупроқ деградацияси, ҳаво ифлосланиши ва биологик хилма-хилликнинг йўқолиши каби катта экологик харажатларни келтириб чиқарди. Бу муаммолар нафақат экологик муаммолар, балки мамлакатнинг қишлоқ хўжалиги, саноат ва соғлиқни сақлаш соҳаларига бевосита ва билвосита иқтисодий таъсир кўрсатади. Шундай экан,

Ўзбекистонда барқарор ривожланишни таъминлаш учун ушбу экологик харажатларни етарли даражада ҳисобга оладиган иқтисодий тизимни қабул қилиш зарурати туғилади.

Яшил бухгалтерия ҳисоби миллий ҳисобларга атроф-муҳит деградацияси ва ресурсларнинг камайишини интеграциялаш орқали ушбу муаммоларга истиқболли ечим таклиф қилади. Ушбу ёндашув иқтисодий муваффақиятни қандай ўлчашни сезиларли даражада ўзгартириши мумкин, яъни, ялпи ички маҳсулотдан (ЯИМ) кўрсаткичидан кўра, ҳақиқий барқарор иқтисодий

фаровонликни акс эттирувчи кўрсаткичдан фойдаланишни назарда тутди.

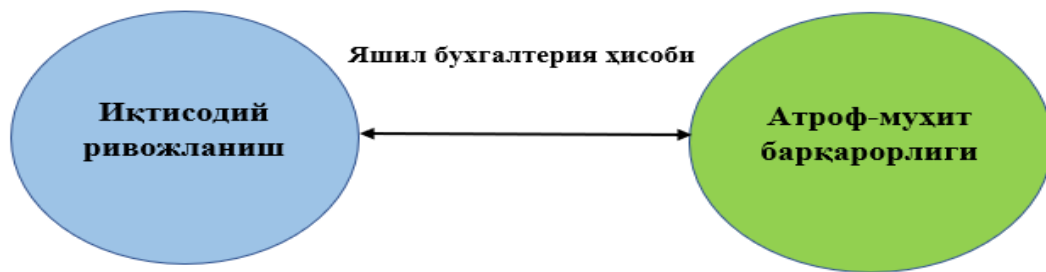
Ўзбекистон учун яшил бухгалтерия ҳисобини қўллаш янада мукамал сиёсат ишлаб чиқиш, ресурслардан оптимал фойдаланиш ҳамда узок муддатли иқтисодий ва экологик барқарорликни ошириш имкониятларини яратиб беради. Бироқ яшил бухгалтерия ҳисобини ташкил этишда бир қатор муаммолар мавжуд. Мамлакат атроф-муҳит ресурсларини баҳолаш ва атроф-муҳитга етказилган зарар миқдорини аниқлаш учун стандартлаштирилган методологиянинг этишмаслиги билан боғлиқ. Бундан ташқари, яшил бухгалтерия ҳисобини самарали ташкил этишда атроф-муҳитга тегишли тўлиқ ва аниқ маълумотларни талаб қилади. Яшил бухгалтерия ҳисоби тизимларини самарали жорий этиш ва қўллаб-қувватлаш учун сиёсатчилар, бухгалтерлар ва экология соҳасига тегишли олимлар ўртасида ҳамкорликни кучайтириш ва узок муддатли стратегияларни ишлаб чиқиш зарур. Бухгалтерлар ва эколог олимлар ўз тажрибаларини баҳам кўриб, қўшма изланишлар олиб бориши, сиёсатчилар эса бу борада мос қонунчилик ва солиқ имтиёзлари билан қўллаб-қувватлаши лозим.

Таъкидлаш жоизки, яшил бухгалтерия ҳисоби Ўзбекистон учун катта имкониятлар яратади. Яшил бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш орқали, мамлакат ўз иқтисодий ривожланишини экологик барқарорликка мослаштириб ўсиши келажак авлодлар ҳисобига тушмаслигини таъминлаши мумкин. Яшил бухгалтерия ҳисоби, шунингдек, экологик инвестицияларни жалб қилиш ва халқаро экологик

стандартларга мувофиқлигини таъминлаш орқали Ўзбекистоннинг жаҳон миқёсида рақобатбардошлигини ошириши мумкин. Бундан ташқари, у узок муддатли иқтисодий ва экологик фаровонликни таъминлайдиган барқарор технологиялар ва амалиётларга инвестицияларни рағбатлантириш, ресурсларни самарали тақсимлашда ёрдам бериши мумкин. Ушбу мақола Ўзбекистонда яшил бухгалтерия

ҳисобини жорий этиш зарурияти, муаммолари ва имкониятларини ҳар томонлама кўриб чиқишга қаратилган.

Жаҳонда атроф-муҳитнинг таназзулга учраши ва табиий ресурсларнинг камайишининг ҳозирги ҳолати хўжалик ҳисобининг парадигмасини зудлик билан ўзгартириш зарурлигини кўрсатмоқда.

1-расм. Яшил бухгалтерия ҳисоби иқтисодий ривожланиш ва атроф-муҳит мувозанатини сақлаш орасидаги муҳим боғланиш нуқтаси

Жаҳонда атроф-муҳитнинг таназзулга учраши ва табиий ресурсларнинг камайиб бориши билан бир қаторда, Ўзбекистоннинг иқтисодий ўсиши ҳам жадал давом этмоқда. Бу ўсиш экологик муаммоларни кучайтирмасдан, балки барқарор ривожланишга қаратилган стратегияларни ишлаб чиқишни тақозо қилади. Шу нуқтаи назардан, яшил бухгалтерия ҳисоби иқтисодий ривожланиш ва атроф-муҳит мувозанатини сақлаш орасидаги муҳим боғланиш нуқтасини яратади (1-расм).

Ўзбекистоннинг иқтисодий ўсиш суръатлари таъсирчан бўлса-да, ҳақиқатан ҳам жадал ривожланаётган, айниқса, қишлоқ хўжалиги, табиий ресурслар ва саноат кенгайишига кучли боғлиқ бўлган мамлакатларда кенг тарқалган муҳим экологик муаммоларни ва уларнинг

сабаблари ҳамда потенциал таъсирини кўриб чиқайлик:

1. Сув танқислиги: Ўзбекистонда сув танқислиги муаммоси биринчи навбатда қишлоқ хўжалиги, хусусан, сувни кўп талаб қиладиган пахтачилик билан боғлиқ. Амударё ва Сирдарё дарёларининг суғориш учун бурилиши натижасида юзага келган Орол денгизи инкирози сув ресурсларини беқарор бошқаришнинг ёрқин мисолидир. Бу нафақат сув ҳавзаларининг сезиларли даражада йўқолишига олиб келди, балки балиқчилик ва Орол денгизи атрофидаги экотизимга боғлиқ бўлган иқлим ва маҳаллий ҳаётга ҳам таъсир кўрсатди.

2. Тупроқнинг деградацияси: Ўзбекистонда тупроқнинг деградацияси қишлоқ хўжалигида кимёвий оғитлар ва

пестицидларнинг ҳаддан ташқари кўп ишлатилиши, шунингдек, тупроқнинг шўрланиши ва унумдорлигини йўқотишига олиб келадиган нотўғри суғориш амалиёти билан чамбарчас боғлиқ. Айниқса, пахта етиштириш тупроқни чарчатиб юборди, узок муддатда қишлоқ хўжалиги ҳосилдорлигини пасайтирди ва ҳосилни сақлаб қолиш учун ундан ҳам кўпроқ кимёвий воситаларни талаб қилди.

3. Ҳавонинг ифлосланиши: Атроф-муҳитга оид қатъий қоидаларсиз жадал саноатлаштириш Ўзбекистонда ҳаво ифлосланишининг ошишига олиб келди. Автотранспорт воситалари, саноат корхоналари ва қазиб олинган ёқилғиларнинг ёниши натижасида чиқадиган чиқиндилар ҳаво сифатининг ёмонлашишига ёрдам беради. Айниқса, шаҳар ҳудудлари, жумладан, Тошкент ҳам зарар кўрмоқда, бу эса аҳоли саломатлигига салбий таъсир кўрсатмоқда ва аҳоли ўртасида респиратор касалликлар ва бошқа соғлиқ муаммоларига олиб келади.

4. Биологик хилма-хилликнинг йўқолиши: Қишлоқ хўжалигининг кенгайиши, дарахтларнинг кесилиши ва Орол денгизининг қуриши натижасида яшаш жойларининг йўқолиши Ўзбекистон биохилма-хиллигига жиддий таъсир кўрсатди. Мамлакатнинг ноёб экотизимлари, жумладан, Орол денгизи минтақаси ҳам зарар кўрди, бу эса ёввойи табиат учун муҳим бўлган турларнинг йўқолишига ва яшаш жойларининг таназзулга учрашига олиб келди.

Материал ва метод. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳисоби деб ҳам аталадиган яшил бухгалтерия контсепцияси молиявий ва иқтисодий қарорлар қабул қилиш жараёнига атроф-

муҳитни муҳофаза қилиш масалаларини интеграциялашнинг асосий ёндашуви сифатида халқаро ва миллий доираларида катта эътиборни тортди. Ушбу кенг қамровли шарҳда яшил бухгалтерия ҳисоби эволюцияси, уни амалга ошириш муаммолари ва у тақдим этаётган ноёб имкониятлар Ўзбекистон контекстига алоҳида эътибор қаратилади.

Яшил бухгалтерия ҳисобининг назарий асосларини Пирс ва Аткинсон (1993) ва Эл Серафи (1989) олимлар ўз ишларида ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) каби иқтисодий тараққиётнинг анъанавий кўрсаткичларига қарши чиқдилар. Уларнинг таъкидлашича, ЯИМ атроф-муҳитнинг деградацияси ва табиий ресурсларнинг камайиб кетишини ҳисобга олмайди, бу эса мамлакатнинг иқтисодий саломатлиги ва барқарорлиги ҳақида тўлиқ бўлмаган тасаввур уйғотади. Пеарсе ва Аткинсон (1993) "Барқарор даромад" тушунчасини киритдилар, бу кўрсаткич табиий ва экологик ресурслар захирасини камайтирмасдан ушлаб турилиши мумкин бўлган истеъмол даражасини акс эттиради. Эл Серафй (1989) барқарор даромаднинг аниқроқ ўлчовига эришиш учун уни миллий даромад ҳисобларидан чегириб ташлашни тарғиб қилиб, табиий ресурсларнинг тугашининг иқтисодий қийматини ҳисоблайдиган "Фойдаланувчи харажатлари" усулини таклиф этади.

Яшил бухгалтерия ҳисобининг амалий қўлланилиши услубий инновациялар ва эмпирик тадқиқотлар орқали сезиларли даражада ривожланган. Жаҳон банкининг "Халқлар бойлиги" туркуми миллий бойликни баҳолашда табиий капитални киритиш муҳимлигини таъкидлашда ҳал қилувчи рол ўйнади (Жаҳон банки, турли йиллар). Ушбу

хисоботлар атроф-муҳитнинг деградацияси ва ресурсларнинг камайиши кўриб чиқилгандан сўнг, табиий ресурсларга боғлиқ бўлган мамлакатларнинг ялпи ички маҳсулотига сезиларли ўзгаришларни кўрсатадиган эмпирик далилларни тақдим этди ва барқарор ривожланишни режалаштириш учун яшил ҳисобнинг муҳим аҳамият касб этиши таъкидланди.

Ланге ва Жиддави (2009) таъкидлашча, мамлакатда атроф-муҳит ресурслари ва зарарларини баҳолашнинг умумийроқ этилган методологиясининг йўқлиги яшил бухгалтерия ҳисобининг миллий иқтисодий тизимларга интеграциялашувини мураккаблаштиради. Бундан ташқари, ишончли экологик маълумотларнинг этишмаслиги ва ҳукумат институтлари ва манфаатдор томонлар ўртасида атроф-муҳит иқтисодиёти бўйича чекланган тажрибалар бу муаммоларни янада кучайтиради (Ланге ва Жиддави, 2009).

Яшил бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш мамлакатни барқарор ривожланиш учун қўллаб имкониятларни тақдим этади. Атроф-муҳит харажатларини тўғри ҳисобга олган ҳолда, мамлакатлар асосланган сиёсий ва бошқарув қарорлар қабул қилишлари, табиий ресурсларини яхшироқ бошқаришлари натижасида янада барқарор иқтисодий ўсишга эришадилар. Яшил бухгалтерия ҳисоби, шунингдек, экологик онгли инвестицияларни жалб қилиш ва глобал экологик стандартларга риоя қилишни осонлаштириш орқали халқаро рақобатбардошликни ошириш потенциалига эгадир.

Мамлакатнинг иқтисодий

тараққиёти учун қишлоқ хўжалиги ва табиий ресурсларга таяниши, сув танқислиги ва тупроқ деградацияси каби муаммолар билан биргаликда барқарор бошқарув ёндашувининг фавқулудда зарурлигини таъкидлайди (Спеск, 2018).

Жаҳон ҳамжамияти ва инвесторларнинг экологик барқарорликка оид хабардорлиги ортиб бораётгани Ўзбекистоннинг иқтисодий амалиётини барқарорликни таъминлашнинг халқаро тендециялари билан уйғунлаштириш муҳимлигини кўрсатади. Ўзбекистон шароитида яшил бухгалтерия ҳисобига оид тадқиқотлар санокли ёки деярли йўқ деса ҳам бўлади, бу эса тадқиқотнинг долзарблиги, янгилиги ва аҳамиятини белгилаб беради.

Натижалар. Ўзбекистон шароитида яшил бухгалтерия ҳисобини ўрганиш унинг зарурияти, жорий этиш муаммолари ва барқарор ривожланиш учун тақдим этаётган потенциал имкониятлари ҳақида танқидий фикрларни очиб беради. Ушбу бўлимда Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини ташкил этишнинг жорий ҳолатини баҳолаш, муаммоларни аниқлаш ва келажакдаги истиқболларини ўрганишга қаратилган таҳлил натижалари ёритилган.

Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини интеграциялаш зарурати долзарб экологик муаммолар ва табиий ресурсларнинг миллий иқтисодиётдаги муҳим роли билан таъкидланади. Тадқиқотимзда яшил бухгалтерия ҳисоби муҳим ҳисса қўшиши мумкин бўлган қўйидаги асосий йўналишларни аниқланди:

2-расм. Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этишдаги имкониятлари

Мамлакатнинг сув танқислиги ва тупроқ деградацияси каби муаммолар билан курашаётганини эътироф этган ҳолда, яшил ҳисоб табиий ресурслардан барқарор фойдаланишни таъминлаш учун жуда муҳимдир. Бу экологик харажатлар ва фойдаларни акс эттирувчи иқтисодий кўрсаткичлар зарурлигини таъкидлайди.

Яшил бухгалтерия ҳисоби иқтисодий ривожланишнинг янада барқарор шакллариغا йўл очиши мумкинлигини кўрсатади. Атроф-муҳитнинг ёмонлашуви ва ресурсларнинг камайишини иқтисодий баҳолаш орқали ҳукумат томонидан узоқ муддатли иқтисодий барқарорликни таъминлайдиган асосли қарорлар қабул қилишлари мумкин.

Барқарорлик сари глобал ҳаракат Ўзбекистон учун ҳам муаммо, ҳам имкониятдир. Яшил бухгалтерия ҳисоби мамлакатнинг халқаро имиджини яхшилаши ва хорижий инвестицияларни, хусусан, экологик барқарорликка устувор аҳамият берадиган тармоқларни жалб

қилиши мумкин.

Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш, биринчи навбатда, услубий масалалар, маълумотлар мавжудлиги, институционал салоҳият ва манфаатдор томонларнинг иштироки билан боғлиқ қуйидаги муаммолар мавжуд:

Атроф-муҳит ресурслари ва таъсирини баҳолашнинг стандартлаштирилган методологиясининг йўқлиги муҳим тўсиқ сифатида намоён бўлади. Бу бўшлиқ экологик харажатларни миллий хўжалик ҳисобларига киритиш бўйича ҳаракатларни мураккаблаштиради.

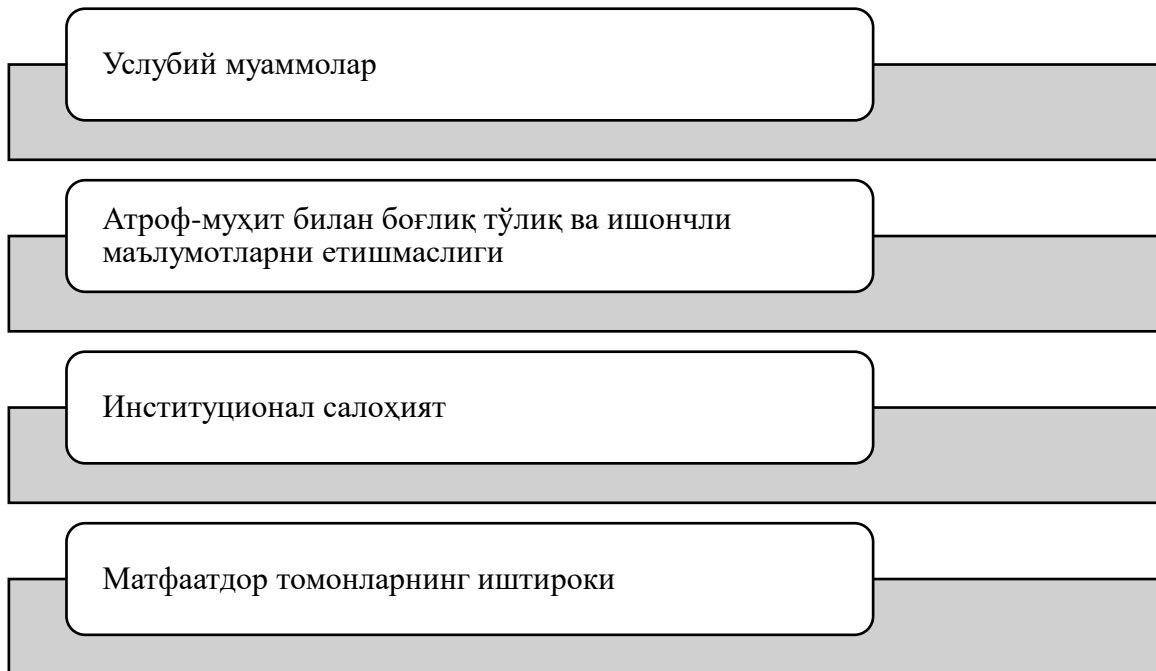
Самарали яшил бухгалтерия ҳисоби табиий ресурсларнинг ҳолати ва улардан фойдаланиш тўғрисида аниқ маълумотни талаб қилади, бу эса ҳозирда Ўзбекистонда катта муаммо ҳисобланади.

Тадқиқот натижаси шуни кўрсатадики, мавжуд институционал тузилмалар яшил бухгалтерия ташаббусларини қўллаб-қувватлаш

қобилиятига эга эмас. Кадрлар тайёрлаш, инфратузилмани ривожлантириш ва аниқ тартибга солувчи йўриқномаларни яратиш орқали институционал имкониятларни мустаҳкамлаш зарур.

Яшил бухгалтерия

ҳисобини муваффақиятли амалга ошириш учун турли соҳалардаги манфаатдор томонларни жалб қилиш зарур. Тадқиқот давлат органлари, бизнес ва фуқаролик жамияти ўртасида хабардорликни ошириш ва ҳамкорликни кучайтириш зарурлигини кўрсатади.

3-расм. Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини ташкил этишдаги муаммолар

Юқорида санаб ўтилган қийинчиликларга қарамай, яшил бухгалтерия ҳисоби Ўзбекистон учун нафақат унинг экологик муаммоларини ҳал этиш, балки барқарор иқтисодий ўсишни жадаллаштиришда катта имкониятларни тақдим этади. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, инвестицион қарорлар қабул қилишда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалалари тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу эса, Ўзбекистоннинг хорижий инвесторлар учун жозибадорлигини ошириш ва мамлакатни глобал барқарорлик тендецияларига мослаштириш учун яшил

ҳисобини ташкил этиш зарурлиги кўрсатади. Яшил бухгалтерия ҳисоби табиий капиталнинг қийматини таъкидлаб, барқарор иқтисодий моделга ўтишни рағбатлантиради. Яшил бухгалтерия ҳисоби барқарор технологиялар ва амалиётларга сармоя киритишни рағбатлантирган ҳолда иқтисодиётни диверсификация қилиш масалаларига ҳамда инновацияларга катта ҳисса қўшади. Ушбу тадқиқот атроф-муҳитни муҳофаза қилишни рағбатлантиришда яшил ҳисобнинг роли ва аҳамиятини таъкидлайди. Атроф-муҳит бузилишининг иқтисодий таъсирини

микдорий баҳолаш орқали Ўзбекистоннинг табиий ресурсларини янада кўпроқ қадрлаш ва муҳофаза қилишга ёрдам беради.

Ушбу таҳлил натижалари Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобининг ҳозирги ҳолати ва истиқболларини ҳар томонлама кўриб чиқиш имконини беради. Муаммо ва қийинчиликлар мавжуд бўлсада, яшил бухгалтерия ҳисоби орқали барқарор ривожлантириш имкониятлари мавжуд. Юқорида таъкидлаб ўтилган муаммоларни бартараф этишда халқаро қўллаб-қувватлаш ва ҳамкорлик билан бир қаторда ҳукумат, хусусий сектор ва фуқаролик жамиятининг биргаликдаги саъй-ҳаракатларини талаб қилади. Мамлакатимизни янада ривожланишида яшил бухгалтерия ҳисобини унинг иқтисодий ва экологик сиёсатига интеграциялаш унинг барқарор, инклюзив ва мустаҳкам бўлишини таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга касб этади.

Мунозара. Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш доирасидаги муҳокама иқтисодий ривожланиш ва экологик барқарорлик ўртасидаги мураккаб ўзаро боғлиқликни очиб беришга ҳаракат қилинди. Ўзбекистон барқарор ривожланиш йўлида давом этар экан, миллий бухгалтерия тизимига экологик масалаларни интеграциялашуви асосий стратегия сифатида белгилаб олиши лозим. Ушбу мақола Ўзбекистоннинг ўзига хос экологик ва иқтисодий муаммолари, уни амалга оширишга тўсқинлик қилиши мумкин бўлган тўсиқлар ва мамлакатнинг барқарор ривожланиш траекторияси учун тақдим этаётган кўп қиррали имкониятларни ҳисобга олган ҳолда яшил бухгалтерия ҳисоби заруриятини ўрганади.

Ўзбекистон учун яшил ҳисобини қўллаш зарурати унинг экологик муаммолари мавжудлиги ва табиий

ресурсларга талабнинг кучайиши билан таъкидланади. Мамлакатнинг қишлоқ хўжалиги соҳаси муҳимлиги ва сув ресурсларининг ҳолатини ҳисобга олган ҳолда, экологик харажатларни тўғри ҳисобга олиш нафақат илмий, балки амалий заруратдир. Бу эса Ўзбекистон учун жуда муҳим, чунки у нафақат иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлаш, балки бундай ўсишнинг экологик жиҳатдан барқарор ва келажак авлодлар учун адолатли бўлишини таъминлашга интилади.

Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш услубий, маълумотлар ва институционал имкониятларни қамраб олиш билан боғлиқ муаммолар талайгина. Асосий муаммолардан бири бу атроф-муҳит ресурслари ва таъсирини баҳолашнинг стандартлаштирилган методологиясининг йўқлиги. Ушбу бўшлиқ экологик харажатларни миллий ҳисобларга интеграциялаш жараёнини мураккаблаштиради, услубий ишлаб чиқиш ва мослаштиришда катта куч сарфлашни талаб қилади. Бундан ташқари, ишончли ва кенг қамровли экологик маълумотларнинг этишмаслиги ҳам таъкидлашимиз лозим. Яшил бухгалтерия ҳисобини самарали ташкил этиш табиий ресурслар захиралари, уларнинг камайиб кетиш суръатлари ва атроф-муҳитнинг деградацияси тўғрисидаги аниқ маълумотларнинг мавжудлигига асосланади, бу Ўзбекистон мисолида атроф-муҳит мониторинги ва маълумотлар йиғиш инфратузилмаларига катта сармояларни талаб қилиши мумкинлигини кўрсатади.

Институционал салоҳият ҳам муҳим муаммо сифатида намоён бўлади. Яшил бухгалтерия ҳисобининг муваффақиятли амалга оширилиши маълумотларни тўплаш, таҳлил қилиш ва сиёсат интеграциясининг мураккаб вазифаларини қўллаб-қувватлай оладиган

кучли институционал асосни талаб қилади. Бу талаб сиёсатчилар, бухгалтерлар, эколог олимлар ва яшил бухгалтерия жараёнига жалб қилинган бошқа манфаатдор томонларнинг салоҳиятини ошириш зарурлигини назарда тутади.

Ушбу қийинчиликларга қарамай, яшил бухгалтерия ҳисобига ўтиш Ўзбекистонга барқарор ривожланиш учун кенг имкониятларни тақдим этади. Улардан энг муҳими ахборотга асосланган сиёсат ишлаб чиқиш салоҳиятидир. Яшил бухгалтерия ҳисоби мамлакатнинг иқтисодий ва экологик воқеликларини аниқроқ тасвирлаш орқали сиёсатчиларга иқтисодий ўсиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш мувозанатини таъминлайдиган стратегияларни ишлаб чиқишда ёрдам бериши мумкин. Бундай ахборотга асосланган ёндашув Ўзбекистоннинг сув танқислиги ва тупроқ деградацияси каби долзарб экологик муаммоларини барқарор қишлоқ хўжалиги қўллаб-қувватлайдиган ва узоқ муддатли озик-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалаларига ёндашув билан ҳал қилишга ёрдам беради.

Бундан ташқари, яшил бухгалтерия Ўзбекистоннинг халқаро рақобатбардошлигини ва хорижий инвестициялар учун жозибдорлигини ошириш имкониятини беради. Атроф-муҳит барқарорлиги сармоядорлар ва истеъмолчилар томонидан тобора кўпроқ устувор аҳамият касб этаётган бир даврда яшил бухгалтерия ҳисоби орқали барқарор ривожланишга содиқлигини намоён этиш Ўзбекистонни жаҳон миқёсида ижобий мавқега эга бўлишини англатади. Халқаро барқарорлик тенденциялари билан уйғунлик, шунингдек, мамлакатнинг глобал экологик келишувлар ва стандартларга мувофиқлигини, уни жаҳон иқтисодиётига янада интеграциялашувига

ёрдам бериши мумкин.

Бундан ташқари, яшил бухгалтерия Ўзбекистон учун янада барқарор иқтисодий моделни ривожлантиришга ёрдам беради. Атроф-муҳитнинг бузилиши ва ресурсларнинг камайишининг иқтисодий оқибатларини таъкидлаш орқали яшил бухгалтерия ҳисоби турли секторларда янада барқарор амалиётга ўтишга ундайди. Бу эса, яшил технологиялар ва барқарор инфратузилмага инвестицияларни ва инновацияларни рағбатлантириш жараёнида янги иқтисодий имкониятлар яратиб беради.

Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш кўп қиррали ёндашувни талаб қилади. Биринчидан, атроф-муҳит мониторинги ва маълумотларни йиғиш тизимларига сармоя қиритиш маълумотлар муаммоларини энгиш учун жуда муҳимдир. Ушбу инвестициялар атроф-муҳитни баҳолаш методологияларини ишлаб чиқиш ва стандартлаштириш, илғор халқаро тажрибага таяниш ва уларни Ўзбекистон шароитига мослаштириш бўйича саъй-ҳаракатлар билан бирга олиб борилиши лозим.

Институционал салоҳиятни ошириш эътиборнинг яна бир муҳим соҳасидир. Бухгалтерия ва атроф-муҳит соҳалари бўйича олимлар учун ўқув дастурлари уларнинг яшил бухгалтерия ҳисоби тамойиллари ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириб, уларни амалга оширишда фаол рол ўйнашга ёрдам беради. Бундан ташқари, манфаатдор томонлар ўртасида фанлараро ҳамкорликни ривожлантириш иқтисодий режалаштириш ва қарорлар қабул қилиш жараёнларига атроф-муҳит масалаларини интеграциялашувини осонлаштириши мумкин.

Олдинга назар ташлайдиган бўлсак, Ўзбекистоннинг яшил

бухгалтерия ҳисобини ўзининг миллий тизимига интеграция қилиш жараёни нафақат мамлакатнинг ўзи, балки кенгроқ минтақа учун ҳам имконият яратади. Тажриба, муаммолар ва муваффақиятлар алмашиш қўшни мамлакатлардаги шунга ўхшаш ташаббусларни илҳомлантириши ва хабардор қилиши, Марказий Осиё бўйлаб янада барқарор ривожланиш траекториясига ҳисса қўшиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисоби бўйича муҳокама унинг мамлакатни барқарор ривожланиш сари йўналтиришдаги муҳим ролини таъкидлайди. Муаммолар сақланиб қолса-да, яшил бухгалтерия таклиф қиладиган имкониятлар ва имтиёзлар сезиларли бўлиб, иқтисодий ўсиш ва экологик барқарорлик бир-бирини истисно этмайдиган, балки ҳозирги ва келажак авлодларнинг фаровонлигини таъминлаш учун мос келадиган келажакни ваъда қилади.

Хулоса. Ўзбекистон шароитида яшил бухгалтерия ҳисобини ўрганиш унинг мамлакатни барқарор ривожланиш сари йўналтиришдаги муҳим ролини очиб беради. Ушбу тадқиқот бугунги кунда Ўзбекистон олдида турган долзарб экологик муаммоларни ҳал қилиш учун иқтисодий ва молиявий қарорлар қабул қилиш жараёнларига экологик мулоҳазалар интеграциялашувининг долзарблигини таъкидлайди. Яшил бухгалтерия ҳисобининг зарурати анъанавий молиявий кўрсаткичлар билан бир қаторда экологик харажатлар ва фойдаларни ўз ичига олган мамлакатнинг иқтисодий саломатлигини янада яхлит кўриш имкониятидан келиб чиқади.

Бироқ, яшил бухгалтерия ҳисобини жорий қилиш йўлида қийинчиликлар мавжуд. Услубий бўшлиқлар,

маълумотларнинг этишмаслиги, институционал чекловлар ва манфаатдор томонларнинг кенг қамровли иштироки зарурати ҳал қилиниши керак бўлган муҳим тўсиқлардир. Ушбу муаммолар атроф-муҳит ресурсларини тўғри баҳолаш ва бу кадриятларни миллий ҳисоб тизимларига интеграция қилишнинг мураккаблигини таъкидлайди.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, олдинга борадиган йўл қийинчиликларга тўла бўлса-да, Ўзбекистонда яшил бухгалтерия ҳисобини жорий этишнинг мумкин бўлган фойдаси қийинчиликлардан анча устундир. Яшил бухгалтерия амалиётини муваффақиятли жорий этиш давлат идоралари, хусусий сектор, илмий доиралар ва халқаро ҳамкорлар ўртасида мувофиқлаштирилган саъй-ҳаракатларни талаб қилади. Шу билан бир қаторда, илмий салоҳиятни ошириш, стандартлаштирилган методологияларни ишлаб чиқиш ва мустаҳкам маълумотларни йиғиш ва мониторинг тизимини яратишни талаб қилади.

Ўзбекистон иқтисодий ўсиш ва ривожланишга интилишда давом этар экан, яшил бухгалтерия ҳисобини ўзининг миллий тизимига интеграциялашуви барқарор ва фаровон келажакни таъминлаш учун шунчаки имконият эмас, балки заруратдир. Ушбу тадқиқот Ўзбекистонда барқарор ривожланиш бўйича муҳокамаларнинг кучайишига ҳисса қўшиб, яшил бухгалтерия ҳисобининг афзалликларидан фойдаланиш учун зарур амалий қадамлар ҳақида тушунча беради. Ушбу тадқиқот Ўзбекистонда ва ундан ташқарида барқарор ривожланиш мақсадларини рўёбга чиқариш йўлида кейинги тадқиқотлар, мулоқот ва ҳаракатларни илҳомлантиради, деган умиддамиз.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ

1. El Serafy, S. (1989). The proper calculation of income from depletable natural resources. In Y. Ahmad, S. El Serafy, & E. Lutz (Eds.), *Environmental Accounting for Sustainable Development* (pp. 10-18). The World Bank.
2. Lange, G.-M., & Jiddawi, N. (2009). Economic value of marine resources in Zanzibar: Implications for conservation and sustainable use. *Conservation and Society*, 7(1), 1-11.
3. Pearce, D. W., & Atkinson, G. D. (1993). Capital theory and the measurement of sustainable development: An indicator of "weak" sustainability. *Ecological Economics*, 8(2), 103-108.
4. Speck, S. (2018). Environmental fiscal reform in East and Southern Africa and its effects on income distribution. In *Environmental Taxation and the Green Economy* (pp. 85-102). Palgrave Macmillan.
5. World Bank. (various years). *The Changing Wealth of Nations*. World Bank Publications.